на наш погляд, обумовлено наявністю по краях ванни і в її хвостовій частині плівки розплавленого флюсу який стабілізує положення катодної плями на поверхні зварювальної ванни. Експериментальним шляхом встановлено, що товщина шару флюсу повинна бути не більше 5-7мм, тобто процес зварювання виконується напіввідкритою дугою.

Показана доцільність використання двоелектродного MAG-зварювання з комбінованим газо-шлаковим захистом при зварюванні стикових швів в нижньому положенні сталей товщиною 6-16мм, особливо при наявності похибок при зборці під зварювання (зазори, депланація кромок).

При зварюванні вертикальних швів з примусовим формування металу комбінований шлако-газовий захист дозволяє виконувати процес з мінімально можливою глибиною шлакового шару, що зменшує тепловкладення в зварювальні кромки і поліпшує ударну в'язкість металу зварного з'єднання.

Наявність комбінованого захисту дає можливість виконувати високоякісне зварювання дротами серійного виробництва замість спеціальних порошкових, що з економічної точки зору є суттєвою перевагою удосконаленого процесу.

УДК 621.791.12

Болотов Г.П., докт. техн. наук, професор
Прибитько І.О., канд. техн. наук, доцент
Гречка В.В., аспірант
Чабан Є.Є., здобувач вищої освіти
Ососок М.О., здобувач вищої освіти
Національний університет «Чернігівська політехніка», bolotovgp@gmail.com

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ДИФУЗІЙНОГО ЗВАРЮВАННЯ У ПЛАЗМІ ТЛІЮЧОГО РОЗРЯДУ

Для отримання нероз'ємних з'єднань різнорідних матеріалів ефективно застосовують способи зварювання в твердому стані, одним з яких є дифузійне зварювання. Широка номенклатура таких з'єднань пред'являє до джерел енергії зварювання ряд специфічних вимог, що стосуються як технологічності, так і універсальності джерела. Серед джерел енергії, що застосовуються для дифузійного зварювання (індукційний, радіаційний та ін.), найбільш повно вказаним вимогам відповідає нагрів плазмою тліючого розряду, що горить в середовищі активних або інертних газів при їх тиску 0,13…13,3 кПа, струмах розряду 1…30 А і напрузі на електродах 300…600 В. Такий широкий діапазон параметрів режиму горіння тліючого розряду забезпечує формування площі зони нагріву на поверхні виробу, який в даному випадку є катодом розряду, у межах $(1…100)\cdot10^{-3}$ м^2, і дозволяє ефективно регулювати інтенсивність нагріву та розподіл теплової енергії в процесі зварювання.

Тепловий стан зони зварювання при іонному нагріванні визначається величиною розрядного струму, міжелектродною відстанню, тиском і родом захисного газу. Основними параметрами керування процесом зварювання в тліючому розряді є струм розряду і тиск газу, що визначають, відповідно, потужність джерела і густину енергії в зоні нагріву. Ці параметри в процесі зварювання повинні стабілізуватись на етапах іонного очищення поверхонь виробу та ізотермічної витримки, а також, змінюватись за заданим законом при переході від іонного очищення до зварювального нагріву.

Безпосередній контроль одного з головних параметрів дифузійного зварювання – температури в зоні з'єднуваних поверхонь, як контактними, так і безконтактними методами ускладнений впливом електричного поля розряду на показання термопар та фоновим випромінюванням плазми тліючого розряду.

У зв'язку з цим були розроблені розрахункові методи визначення температури зони зварювання в залежності від параметрів режиму тліючого розряду та характеристик

зварюваних деталей. Розроблена математична модель теплових процесів дозволяє отримувати неперервну інформацію про температуру зварюваних поверхонь і на цій основі здійснювати оптимальне керування потужністю тліючого розряду.

Розроблена динамічна модель іонного нагріву дозволяє не тільки отримувати неперервну інформацію про температурний стан з'єднуваних поверхонь, але й здійснювати визначення потужності тліючого розряду в залежності від характеристик зварного вузла та необхідних характеристик перехідних процесів.

Для вирішення поставлених задач була розроблена система керування процесом зварювання у тліючому розряді, побудована за ієрархічним принципом, де на першому рівні застосовані автоматичні регулятори струму розряду та тиску газу, а на другому – мікропроцесорна система керування роботою регуляторів першого рівня шляхом зміни завдань по регульованому параметру процесу – температурі зони зварювання, що визначається розрахунковим способом.

УДК 669.295: 621.91

Говорун Т.П., канд. фіз.-мат. наук, доцент
Пахненко Д.В., аспірантка
Ханюков К.С., аспірант
Варакін В.О., аспірант
Масалітова К.І., магістрантка
Сумський державний університет, hovorun@pmtkm.sumdu.edu.ua

ДОСЛІДЖЕННЯ НАНОСТРУКТУРОВАНИХ ПОКРИТТІВ НА ОСНОВІ НІТРИДІВ

В останні роки на промислових підприємствах одержують практичне застосування зміцнювальні та захисні покриття, зокрема високоефективні функціональні наноструктуровані нітридні покриття. Серед використовуваних дані покриття мають свої переваги: фізико-хімічні властивості, що істотно відрізняються від властивостей об'ємних зразків з того ж матеріалу і призводять до підвищення міцності і пластичних властивостей зміцнюємого матеріалу, появі пластичності та в'язкості при руйнуванні.

Актуальними вважаються дослідження, які орієнтовані на вдосконалення існуючих і опрацювання новітніх високоефективних методів підвищення експлуатаційних властивостей поверхонь деталей машин і механізмів шляхом нанесення наноструктурованих багатокомпонентних нітридних покриттів, тому що широко застосовувані однокомпонентні покриття на основі нітриду титану не можуть задовольняти вимоги сучасної техніки, працювати при високих температурах та в агресивних середовищах. Ряд найважливіших технічних питань може бути вирішено шляхом легування нітриду титану такими елементами, як Zr, Al. Cr, Mo, W і Si та отримання складних нітридів титану.

Було проведено дослідження наноструктурованих нітридних покриттів на основі Ti, Ti-Zr, Ti-Al, що обумовлено необхідністю отримання покриттів з різноманітною структурою і оптимальними властивостями для підвищення експлуатаційних властивостей поверхонь деталей для роботи виробів у певних умовах. За допомогою методу реактивного магнетронного розпилення було отримано покриття із різних матеріалів і різного складу (табл. 1), що робить цей метод одним із перспективних для фізичного осадження матеріалів.

AlTiN-покриття (нітрид алюмо-титану) – покриття і досі постійно удосконалюється. Завдяки оптимізації структурних, хімічних та механічних властивостей для покриття були досягнуті: екстремально висока теплотвердість, дуже хороша стійкість до оксидування та відмінна адгезія покриття. Це покриття наноситься тільки на твердосплавні інструменти і вони добре підходить для обробки важкооброблюваних загартованих сталей та для високошвидкісної обробки.